

ДО ПРОБЛЕМИ ЗБАГАЧЕННЯ МЕТОДІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ – КОНФЕРЕНЦІЙНИЙ МЕТОД

Стаття присвячена проблемі методологічного забезпечення наукових досліджень у галузі професійно-технічної освіти й описанню конференції як інформативного методу наукового пошуку.

Ключові слова: наукові дослідження, конференція, метод.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема якості наукових досліджень у галузі професійно-технічної освіти складна і багатоаспектна, оскільки від зазначеного їх параметру нарешті залежить рівень підготовки кваліфікованих робітників для різних галузей економіки, тобто якість професійно-технічної освіти. Тому актуальною є проблема вироблення дослідниками нового *об'єктивно істинного* наукового знання, яке у його прикладному аспекті реально здатне позитивно впливати на перебіг педагогічного процесу у професійно-технічних навчальних закладах та підготовку конкурентоспроможних кваліфікованих робітників.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Якість наукових досліджень корелює з поняттям "методологія". Суттєві положення і підходи щодо методологічного забезпечення наукових досліджень у вітчизняній педагогічній та психологічній науках розроблені І.Д. Бехом, С. У. Гончаренком, В.Г. Кременем, Н.Г. Ничкало, П.М. Олійником, О.Я. Савченко, С. О. Сисоевою, С. Д. Максименком, а в прикладному аспекті, зокрема у площині організації наукових досліджень, його висвітлювали В.В. Ковальчук, К.В. Кудикіна, Л.М. Моїсеєв, В.К. Сидоренко, Г.С. Цехмістрова та інші дослідники.

Основними складовими методологічного забезпечення наукового дослідження у сфері професійно-технічної освіти є: *визначення вихідних позицій дослідження* (теоретичний рівень, те, що досягається шляхом аналізу результатів уже здійснених досліджень, у яких започатковано розв'язання проблеми наукового пошуку і на які у науковому процесі спирається його автор) та *процесуальне забезпечення шляху наукового пізнання* (науково-технологічний рівень, або спосіб досягнення мети).

Аналіз монографій, посібників, довідкових джерел, публікацій у періодичних виданнях і вивчення наукової практики засвідчують, що обов'язковим атрибутом процесуального забезпечення шляху наукового пошуку є метод. Сукупність методів, утворюючи методику дослідження, суттєво впливає на його якість. Шляхом аналізу чисельних педагогічних дисертаційних досліджень вчені доходять висновку: цілеспрямований добір науковцем методів дослідження виявляється не під силу багатьом здобувачам наукового ступеня не лише кандидата, а й доктора наук. [1]. Отже, питання визначення доцільних методів для наукових розвідок у галузі професійно-технічної освіти є актуальною методологічною проблемою.

У філософському розумінні зазначену дефініцію використовують у такий спосіб: "*метод* (від грецьк. μέθοδος – шлях дослідження, теорія, вчення) – систематизований спосіб досягнення теоретичного чи практичного результату, розв'язання проблем чи одержання нової інформації на основі певних регулятивних принципів пізнання та дії, усвідомлення специфіки досліджуваної предметної галузі і законів функціонування її об'єктів" [9, с. 373]. Суть методу полягає в окресленні і втіленні шляху науковця до істини, визначенні напрямів ефективної наукової діяльності, що ведуть до реалізації поставлених дослідником цілей через розв'язання конкретних дослідницьких завдань. Методи передбачають реалізацію дослідником стандартних та однозначних правил (процедур) пізнавального процесу, які забезпечують достовірність знання, що формується. Методи – невід'ємний компонент як теоретичних, так і експериментальних досліджень. У "Методологічних порадах молодим науковцям", пояснюючи основний зміст цієї дефініції, С. У. Гончаренко резюмує: спосіб пізнання реальності, що вивчається, який дає можливість розв'язати завдання і досягти мети пошукової діяльності, є *методом* наукового пізнання дійсності (методом дослідження) [1, с. 111].

Отже, *метод* наукового дослідження розуміють як спосіб досягнення його мети та розв'язання поставлених завдань. *Методи дослідження у педагогіці* "Енциклопедія освіти" репрезентує як прийоми, процедури та операції емпіричного й теоретичного пізнання і вивчення явищ педагогічної дійсності. Система методів дослідження визначається загальною методологічною спрямованістю дослідника, його вихідною концепцією, уявленнями про суть і структуру об'єкта вивчення, цілями і завданнями конкретного дослідження [2]. За своєю суттю методи – базова процесуальна основа пізнання й перетворення реальної дійсності з метою здобуття об'єктивно нового знання.

Процесуальний аспект методологічного забезпечення дослідження досить докладно висвітлено у багатьох наукових та науково-методичних роботах [1; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9 та багато ін.].

Формулювання цілей статті. Метою публікації є обґрунтування конференції як інформативного методу наукового пошуку в галузі професійно-технічної освіти й у такий спосіб збагачення методів наукового дослідження у зазначеній галузі.

Виклад основного матеріалу. Усталеним у методології педагогічних досліджень є поділ наукових

методів на певні групи, тобто їх класифікація. Класифікація методів відбувається за різними критеріями. Залежно від завдань пізнавального процесу їх умовно поділяють на декілька груп, серед яких найпоширенішими визнані *методи теоретичного дослідження* (ті, за допомогою яких розв'язуються теоретичні завдання дослідження) і *методи експериментального дослідження* (такі, що застосовуються у процесі експериментальної перевірки теоретично здобутих результатів). Априорі відомо, що дослідження в галузі професійно-технічної освіти будуть відірваними від життя, якщо вони не спираються на педагогічну практику. Для педагогічних досліджень методологічного значення набуває положення: теорія педагогіки може практично розвиватися й збагачуватися лише на основі постійної взаємодії таких сфер діяльності людини, як наукова і практична.

Отже, вихідною умовою здійснення результативних досліджень у професійно-технічній освіті є *вивчення педагогічної практики*. Навіть коли таке завдання у науковому апараті дослідження й не виокремлено, аналіз реального стану практики підготовки кваліфікованих робітників є його обов'язковою умовою. Часто у процесі наукових досліджень педагогічна практика вивчається на стихійно-емпіричному рівні, і для цього дослідник свідомо не використовує засоби наукового пізнання. Це таке пізнання, у процесі якого набуття знань не відокремлене від соціально-практичної діяльності освітян. Джерелом знання у такому випадку служать різноманітні практичні дії з педагогічними об'єктами. Виходячи з цього сьогодні поширеною є думка, що наукове знання про стан педагогічної практики можна дістати у процесі самої практичної педагогічної діяльності, не вдаючись до спеціальних методів. Це далеко не так. Процес наукового пізнання – особливий процес. Його специфіка полягає, насамперед, у тому, що пізнавальну діяльність у науці здійснюють за допомогою спеціальних засобів і дослідницьких процедур, у той час як стихійно-емпіричне пізнання такими засобами не оперує. Основним критерієм добору засобів наукового пізнання є мета дослідження. Відтак, серед методів педагогічного дослідження з наукової точки зору доцільно виділити *методи дослідження реального стану педагогічної практики*.

Зазначені три групи методів (методи теоретичного дослідження, методи експериментального дослідження, методи дослідження реального стану педагогічної практики) не є відокремленими, їх взаємозв'язок забезпечує мета наукового пошуку та завдання, в яких вона конкретизована.

Зазвичай, здійснюючи наукові розвідки у професійно-технічній освіті, дослідники у процесі добору методів для розв'язання поставлених завдань звертаються до посібників з методології наукових досліджень і добирають їх із запропонованого асортименту. Проте методологія наукового пізнання є такою сферою науки, що постійно оновлюється й самовдосконалюється. У науці постійно створюються та опрацьовуються спеціальні засоби пізнання, нові методи наукових досліджень.

На наш погляд, назріла необхідність розширити коло методів, до яких звертаються профтехосвітляни у процесі дослідження педагогічної практики.

У зв'язку з цим привертає увагу ще й той факт, що кожен здобувач наукового ступеня кандидата або доктора наук у процесі дослідження здійснює апробацію його результатів. *Апробацію* розуміють як процес визначення достовірності результатів теоретичної та експериментальної частини наукового дослідження (нового знання) як на проміжних етапах їх виконання, так і після завершення. Науковець, взявши за мету встановити ступінь відповідності досягнутих ним результатів науковим вимогам та запитам практики професійно-технічної освіти, неодмінно використовує конференції, зазвичай науково-практичні. Відтак, *конференція*, виступаючи способом досягнення поставленої дослідником *мети*, є *методом наукового дослідження*. Зазначимо, що у такому контексті поняття "конференція" у науковому лексиконі професійно-технічних досліджень ще не використовувалося. Проте логіка в цьому є: якщо за допомогою конференції досягається певна дослідницька *мета*, то вона реально виступає в якості наукового методу.

Конференція є своєрідним науковим методом, що впливає із суті цього поняття: *конференція* – з'їзд, збори, нарада членів або представників організації чи установ [8, с. 347].

Науково-практична конференція у професійно-технічній освіті – це збори практиків і науковців певної галузі людської діяльності. Конференція допомагає досліднику у процесі обговорення з практиками і вченими здобутих у процесі наукового дослідження результатів фактично переконатися у їх правильності або вчасно виявити недоліки проведеного дослідження і вжити необхідних заходів для уникнення помилок.

З огляду на те, що науково-практична конференція у професійно-технічній освіті є таким явищем педагогічного життя, яке інтегрує науку й педагогічну практику, вона є також методом наукового дослідження *реального стану педагогічної практики професійно-технічної освіти*. Дослідник має можливість проаналізувати доповіді й виступи практиків, учасників конференції, взяти участь у дискусії й у такий спосіб з'ясувати ті питання, які стосуються безпосередньо предмета його дослідження. Вільне спілкування з учасниками конференції дозволяє науковцю уточнити здобуту інформацію про педагогічну практику. Дослідник може також скористатися диктофоном і взяти інтерв'ю у тих учених, хто його зацікавив. Сьогодні є можливість отримати на конференції презентаційні матеріали її учасників. Вони – потужне джерело об'єктивної інформації, необхідної для з'ясування у процесі наукової розвідки стану педагогічної практики.

Традиційно у процесі конференції професійно-технічні навчальні заклади пропонують для огляду

виставковий матеріал. Здійснимо його стислу класифікацію у такий спосіб:

- за критерієм "носії інформації": на паперових і електронних носіях;
- за критерієм "спосіб подання інформації": текстовий, візуальний, графічний, об'ємний;
- за критерієм "виконавець": продукти різних видів діяльності учнів ПТНЗ і педагогів;
- за критерієм "освітнє призначення": дидактичний, методичний, виховний тощо.

Отже, конференція є *інтегровано-інформативним методом* наукового дослідження, а здобутий шляхом його застосування дослідницький матеріал – безцінним для наукового пошуку способом отримання об'єктивної інформації про практику професійно-технічної освіти і верифікації нового наукового знання. *Верифікацію* розуміємо як процес визначення достовірності результатів наукового дослідження – нового знання – як на проміжних етапах його виконання, так і після завершення.

Конференція (*конференційний метод*) є також цінною з огляду на те, що проведення обласних, всеукраїнських, міжнародних конференцій сприяє встановленню контактів між їх учасниками з різних регіонів. Вже після закінчення конференції у науковця є можливість *географічно* збагатити матеріали дослідження застосуванням Інтернет-технологій, що сприятиме оперативному обміну досвідом і в такий спосіб розширенню географічних меж дослідження.

Конференції проводяться періодично, а тому вони є показовими щодо розвитку науки і практики.

За критерієм "*характер пізнавального інструментарію*" конференційний метод охоплює сукупність загальновідомих методів дослідження (спостереження, інтерв'ювання, метод незалежної експертної оцінки, аналіз виставкових матеріалів різних видів, аналіз наукових доповідей, аналіз виготовлених за результатами конференції збірників, аналіз документів конференції тощо), і тому він класифікується як *комплексно-інструментальний метод*.

Конференція є інтегровано-пізнавальним і комплексно-інструментальним методом наукової роботи, спрямованим на підбір, вивчення та оцінювання інформації про реальний стан практики з проблеми дослідження та апробацію наукових результатів.

Методологічну основу описаного нами методу складають: концепція розвитку науки; загальнофілософська теорія пізнання; методологічні принципи наукової доцільності [10, с. 172-173]; принцип цілісності об'єктивних, у тому числі й педагогічних, процесів і явищ, принцип гносеологічної об'єктивності [9, с. 441]; принцип науковості тощо.

Висновок. Отже, методи у наукових дослідженнях з професійно-технічної освіти мають методологічне значення. Їх використання дозволяє виявити об'єктивні характеристики та властивості явищ і процесів, які досліджуються. Методи дослідження відіграють ключову роль в отриманні об'єктивно істинних наукових знань про педагогічні явища і процеси. Опис методів наукового пошуку, приведення їх у систему та взаємозв'язок є взірцем кожної науки. Чим досконалішою є наука і її система, тим краще описані й класифіковані методи.

Методологія розвідок у галузі професійно-технічних досліджень постійно розвивається й збагачується описом таких наукових методів, яких раніше не було у науковому обігу. До них, зокрема, належить метод конференції (конференційний метод), триєдиний у своєму призначенні: пов'язаний з теоретичним, експериментальним пошуком та зорієнтований на практику. Наші міркування щодо конференції як методу наукової роботи у галузі професійно-технічної освіти ґрунтуються на матеріалі педагогічних досліджень, проте конференційний метод має значення і для інших галузей наукового знання.

Література

1. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження : Методологічні поради молодим науковцям / С.У.Гончаренко. – Київ-Вінниця : ДОВ "Вінниця", 2008. – 278 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний редактор В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Загвязинский В.И. Методология и методы психолого-педагогического исследования : учеб. пособие для студ. высш. учебн. заведений / В.И. Загвязинский, Р. Атаханов. – 3-е изд., испр. – М. : Издательский центр "Академия", 2006. – 208 с.
4. Кыверялг А.А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А.А. Кыверялг. – Таллин : Валгус, 1980. – 334 с.
5. Кудикіна Н.В. Методологічне забезпечення наукових досліджень у сфері професійної освіти // Теоретичні питання культури, освіти та виховання. Збірник наукових праць. Випуск 38 / За заг. ред. академіка АПН України М.Б. Євтуха, укладач – О.В. Михайличенко. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – С. 82-85.
6. Кудикіна Н.В. Якість професійно-технічної освіти як наукова категорія // Модернізація освіти: пошуки, проблеми, перспективи : Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Массандра, 28-31 травня 2007 р.). – К. : ППТО, 2007. – С. 110 -111.
7. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі : Навч. посібн. / С. У.Гончаренко, П.М.Олійник, В.К. Федорченко та ін.; За ред. С. У.Гончаренка, П.М. Олійника. – К. : Вища школа, 2003. – 323 с. : іл.;

8. Мочерний С. В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник : У 2 т. Т.1 / За ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005. – 616 с.
9. Новиков А.М. Научно-экспериментальная работа в образовательном учреждении / А.М. Новиков. – 2-е изд. – М., 1998. – 134 с.
10. Філософський енциклопедичний словник. Довідкове видання / За ред. В.І. Шинкарука. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.

Н.В. Кудькина

К ПРОБЛЕМЕ ОБОГАЩЕНИЕ МЕТОДОВ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ – КОНФЕРЕНЦИОННЫЙ МЕТОД

Резюме

Статья посвящена проблеме методологического обеспечения научных исследований в области профессионально-технического образования и описанию конференции как информативного метода научного поиска.

Ключевые слова: научные исследования, конференция, метод.

N.V. Kudikina

FACING UP TO THE PROBLEM OF SCIENTIFIC RESEARCH METHODS' ENRICHMENT IN THE FIELD OF PROFESSIONAL AND TECHNICAL EDUCATION – THE CONFERENCE METHOD

Summary

The article deals with the methodological support of scientific research in the field of vocational and technical education as well as with the description of the conference as the informative method of scientific search.

Key words: scientific research, conference, method.

УДК 37.03

С. Б. Шабага

ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто та охарактеризовано людську діяльність, висвітлено підсистеми та види діяльності. Стверджується, що особистість слід визначати, перш за все, через цілісно розглянуту її діяльність.

Ключові слова: діяльність, суб'єкт, система, праця.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Для визначення суті людської діяльності необхідно розкрити поняття "людська діяльність", виявити її структурні елементи, визначити види людської діяльності і їх вплив на розвиток особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У вітчизняній філософській літературі розкриваються різносторонні аспекти людської діяльності. З цієї проблеми ми проаналізували роботи таких учених-філософів, як В.Г. Афанасьєва, Л.П. Буєвої, В.А. Глуздова, М.С. Кагана, А.А. Касьяна, В.П. Кузьміна, Б.Г. Юдіна та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У філософському словнику діяльність трактується як процес, у руслі якого людина творчо перетворює природу, показуючи себе діяльним суб'єктом, а явища природи – об'єктом своєї діяльності. Людський спосіб ставлення до світу – "предметна діяльність". Людина має завдячувати власній матеріально перетворювальній діяльності та праці як своїм первинним становленням, так і збереженням, розвитком у ході історичного процесу всіх людських якостей [6; 8]. Людська діяльність є складним багатоаспектним явищем соціальної дійсності, тому відобразити її суть у змісті одного поняття неможливо. У науковій філософській літературі людська діяльність визначається як активність суб'єкта, що спрямована на об'єкти або інші суб'єкти, а сама людина трактується як суб'єкт діяльності (за певних умов людина може бути й об'єктом діяльності). Діяльність також визначається вченими-філософами і як процес створення суб'єктом умов для свого існування і розвитку, процес перетворення соціальної реальності відповідно до суспільних потреб, цілей і завдань.

У людській діяльності як цілісній системі М.С. Каган виділяє наступні елементи: 1) суб'єкт, наділений активністю, що спрямовує її на об'єкти або інші суб'єкти; 2) об'єкт, на який спрямована діяльність суб'єкта; 3) активність, що виражається у тому або іншому способі оволодіння об'єкта суб'єктом або у встановленні суб'єктом комунікативної взаємодії з іншими [4].

Проте таку структуру діяльності можна назвати неповною, оскільки в системі діяльності не виділений ще один необхідний елемент – засоби діяльності, за допомогою яких суб'єкт може оволодіти об'єктом, і від яких залежить спосіб та характер активності [2; 3]. Знаряддя і засоби діяльності є системою "штучних органів" людини соціуму, без яких суб'єкт діяльності є порожньою абстракцією [5].